

New Observatory - funding

Boerke

FK 205

Volgens hunne aankondiging, bieden de Ondergeteekenden hierbij de Inschrijvingslijst aan voor bijdragen, tot vestiging eener Sterrewaacht bij de Hoogeschool te Leiden. De bijdragen zullen, met die van andere plaatsen, der Regering worden aangeboden, tot geheel of gedeeltelijke bestrijding der kosten van die Sterrewaacht, onder toezigt van den Hoogleraar Kaiser, en naar diens voorwerpen op te rigten.

Het zal nauwelijks noodig zijn de wenschelijkheid van die oprigting aan te toonen. De Sterrekunde is om haar doel, hare middelen en haren invloed zeker de meest verhevene, maar misschien ook de meest nuttige wetenschap, en in Nederland bestaat geen goede gelegenheid tot hare beoefening, zoo als in andere landen gevonden wordt, die zelfs minder beschaafd en minder vermogend zijn dan het onze. — De Zeevaart, waaraan wij onzen vroegeren roem te danken hebben, is nog altijd de voornaamste bron van onze volkswelvaart, — en wij hebben, in de laatste tijden, de wetenschap verwaarloosd, waaraan die Zeevaart hare uitgebreidheid en veiligheid grooten deels verplicht is. Wij hebben het voorrecht in den Hoogleraar Kaiser een Sterrekundige te bezitten, wiens naam door de beschaafde wereld verspreid is, en hem worden de middelen onthouden om voor den wetenschappelijken roem des Nederlanders en het nut zijner medeburgers dat alles te doen,

wat

wat anders van zijne uitstekende begaafdheid kon verwacht worden. De Leijdsche Hoogeschool, zoo rijk in herinneringen, de eerste, de oudste, de vermaardste onzer wetenschappelijke instellingen, zoo wel voorzien van andere hulpmiddelen, zij biedt den Sterrekundige geene gelegenheid tot zuijver beoefening dier wetenschap, en mist daar, door eene insigting haar noodig om den rang te bewaren, dien zij, sedert hare oprigting, verworven heeft.

De voortdurende bloei der wetenschappen onder ons, de voortgang in verlichting en ware beschaving, de eere der State, de Roem van Hol. lands Hoogeschool, om haren oorsprong ieder Vaderlander diebaas, zij moeten er ons toe dringen het onte hij te dragen tot vestiging der Sterrewacht, welke een gedenk teeken zal wesen van den goeden zin des Volks, het voorgeslacht waardig.

Met vertrouwen bieden de ondergeteekenden dan ook deze gelegenheid hunne Stadtgenooten aan. Delfts ingezetenen, die voor eene wetenschappelijke Enrigting onder hen gewootigd zoo veel gedaan hebben, die nimmer te vergeefs zijn aangezocht wanneer iets goeds kon.

kon bevorderd worden, zullen heten niet bij
 anderen aerten blijven, nu het de edelste belan-
 gen van Volk en Vaderland geldt.

Delft den 30 Maart 1854

Beveling,
 H. A. van Berckel, uit acht tag voor wetenschap
 D. J. Schin Bouwmeester
 Jan Stentenda
 W. S. Jansen
 Van Voetsveld.
 Van Ruyck
 R. Lobatto
 Maandstevens
 J. C. van der Slanedele
 Meulenkamp.
 Van Meure
~~W. J. van der Slanedele~~
 G. J. Simons
 Hoekvratz
 J. L. van Huart.

Namen.	Bedrag.	Namen.	Bedrag.
<u>Maandstevens</u>	50 -	<u>G. J. Simons</u>	100 -
Meulenkamp	30 00	~~W. J. van der Slanedele~~	45 -
J. L. van Huart	100 -	<u>Hoekvratz</u>	100 -
Van Ruyck	20 -	H. A. van Berckel	25 -
Van Meure	30 00	D. J. Schin Bouwmeester	20 -
Van Voetsveld	30 -	R. Lobatto	20 -
		W. S. Jansen	15 -
		J. C. van der Slanedele	30 -
		<u>Jan Stentenda</u>	25 -

Namen.	Bedrag.	Namen.	Bedrag.
In de Witt Hamer ^{W.M.}	10	Verorde J. A. van Herwen	25
T. Roordas	25	J. Lohm Stuart	
Van Heukensfeldt	15		
W. Huisman ^{W.M.}	10		
A. van der Leeuw	10		
Verkeijevan Stulens ^{C.}	5		
J. Dijnappel ^{W.M.}	10		
Vanderhoff van Slooyen ^{W.M.}	10		
G. W. W. v. d. W.	5		
G. van Meerwijk van Borsje	10		
P. A. de Gennestet	3		
P. J. Zipp	3		
H. Vanderseeuw	5		
Köhlstedt ^{W.M.}	5		
M. H. W. v. d. W.	5		
+ H. v. Feyel	5		
+ C. C. van der Schalk	5		
A. van der Toorn	1		
G. Molenkamp	3		
J. van Gent	3		
P. A. W. van Huiskenbroek	5		
J. Molenbroek	3 00		
K. Heijers v. d. W.	1 00		
P. L. Smits	3		
L. H. van Goetenaer	5 00		
J. A. Scholten	1 00		
W. B. v. d. W.	5		
H. v. d. W.	20		
L. v. d. W.	3		
P. H. v. d. W.	10		
Kapit. de W.			
J. de Groot	5		
M. v. d. W.	5		
M. v. d. W.	3		

Kunsten en Wetenschappen

Primaireij 1856

Leiden Museum - Nat. Hist.

Jaarwed. f 14,070,00

onderhand 7,370,00

f 21,440,00

Archaeologie - primair

Jaarwed. f 5,400,00

onderhand 900,00

6,300,00

Protes herbarium

Jaarwed. f 4,900,00

onderhand 800,00

5,700,00

Meteorol. Inst.

Jaarwed. f 6,000,00

onderhand 6,110,00

f 12,110,00

Astronomie

Jaarwed. 1.600,00

onderhand 300,00

1.900,00

De opgave van f60,000 à f70,000
als de onmiddellijke kosten van een observatorium
dat naar de eerste eischen der meteorologie zal doen
en by hetwelk alles wat naar veler of by het koning-
rijk in uniezen, wat veel meden door een meer
behoort. Een meer nauwkeurige verzameling is
niet. De meer van voor heel van de plaats heeft
wanneer het observatorium gesticht moet worden,
omdat de vorm van het gebouw geheel by de
meer afhangt. Die verzameling ~~wordt~~
~~is~~ ~~in~~ ~~de~~ ~~plaats~~ ~~en~~ ~~kan~~ ~~alleen~~ ~~al~~ ~~met~~ ~~een~~
~~enkele~~ ~~plan~~ ~~door~~ ~~een~~ ~~bekeken~~ ~~kan~~ ~~aan~~ ~~de~~ ~~regering~~ ~~en~~ ~~met~~ ~~te~~ ~~beslissen~~
van een streeklindige oostwaarts in de stad
van of meer uniezen kan zijn van een observatorium
een nauwkeurige van alle meden of bekeken moet
worden.

Reeds in een plan een mede
een plan van de eijerij in een observatorium te Leiden
van de Huygen van de heer Lullien by H. H. Lullien
de Huygen mede ingedien. Dat een enkelde met een
plan eenzijdig met een in het bekeken alles mede
behoort dat geene heel nauwkeurig moet gekeken
~~worden~~ ~~in~~ ~~de~~ ~~regering~~ ~~en~~ ~~met~~ ~~te~~ ~~beslissen~~
~~worden~~ ~~en~~ ~~by~~ ~~met~~ ~~ten~~ ~~het~~ ~~aan~~ ~~de~~ ~~regering~~ ~~en~~ ~~met~~ ~~te~~ ~~beslissen~~
Tentoon moet ~~in~~ ~~de~~ ~~regering~~ ~~en~~ ~~met~~ ~~te~~ ~~beslissen~~
van eenige Tentoon en een kan mede mede
dat als dat mede mede met het geene is gekeken
met de gekeken in ~~de~~ ~~regering~~ ~~en~~ ~~met~~ ~~te~~ ~~beslissen~~
te Leiden te keken gekeken.

Het is in zekere een onverschijf of
een streeklindige van of keken te stad wordt ~~in~~ ~~de~~ ~~regering~~ ~~en~~ ~~met~~ ~~te~~ ~~beslissen~~
in de van een ~~in~~ ~~de~~ ~~regering~~ ~~en~~ ~~met~~ ~~te~~ ~~beslissen~~
vinden van een voor een het mede met te
en een geene in uniezen van uniezen van een
van. Men heeft de streeklindige mede by van een of keken
keken te stad uniezen en mede van een uniezen van
afstand van ~~in~~ ~~de~~ ~~regering~~ ~~en~~ ~~met~~ ~~te~~ ~~beslissen~~ mede van een streeklindige van
het uniezen bekeken. Mede ~~in~~ ~~de~~ ~~regering~~ ~~en~~ ~~met~~ ~~te~~ ~~beslissen~~ met uniezen
uniezen met uniezen en mede van een keken te het
uniezen de van een mede ~~in~~ ~~de~~ ~~regering~~ ~~en~~ ~~met~~ ~~te~~ ~~beslissen~~ of in de stad of in de
onmiddellijke met mede van stad gesticht worden, mede van
niet dat het van ~~in~~ ~~de~~ ~~regering~~ ~~en~~ ~~met~~ ~~te~~ ~~beslissen~~ gekeken met te met gekeken.

Het is in zekere een onverschijf of
van een van de streeklindige in een observatorium met mede van een
met mede met van, mede mede by mede van mede met
dat een mede mede van keken gekeken met de uniezen
in een observatorium bekeken. Mede mede met ~~in~~ ~~de~~ ~~regering~~ ~~en~~ ~~met~~ ~~te~~ ~~beslissen~~
bekeken met mede in de stad mede van uniezen met
met de uniezen te bekeken van de eerste eischen in uniezen
in mede mede te stad met mede van de keken mede van
worden. Een by mede mede mede van de streeklindige in

Leidsche Courant 20 Oct. 1852.

Hollandsche Maatschappij van wet-
enschappen en Teyler's Stichting
te Haarlem ieder f 1000.

• Ingeretenen te Amsterdam	f 5.030	
• " " " Arnhem	125	
• Officieren en Leeraren der Phi- losophie academie te Breda	250.	
• Off. van het Ned. Leger - - - -	307	
• Inger. te Delft (waaronder van Leeraren en Stud. der Acad. ald)	1200.	
• Ingeretenen te Gouda - - - -	400.	
• " " " 's Gravenhage	3.900.	
• " " " Haarlem - - - -	515.	
• Prof. der Acad. te Leiden - - - -	3.600	} 6894,75
• Studenten " " - - - -	900	
• Ingeretenen " " - - - -	2.394,75)	
• " " te Rotterdam - - - -	720	
• " " " Schiedam	260	
• " " te Zamen	<u>f 21.601,75</u>	

Overgenomen uit de Amsterdamse Courant en de nieuw Rotterdammer

OBSERVATORIUM TE LEIDEN.

Bij de algemeene toejuiching, die het plan, tot stichting van een observatorium te Leiden, ondervindt, wenden zich de ondergeteekenden tot de HH. Officiëren van het Nederlandsche Leger, ten einde ook bij deze gelegenheid een blijk moge gegeven worden, hoezeer bij de krijgsmagt de wetenschap en de vaderlandsche roem in eere wordt gehouden.

Zij achten het onnoodig op het belangrijke dezer stichting opmerkzaam te maken; zij vertrouwen dat het voldoende zal wezen, met eenige weinige trekken te schetsen, welke de toestand is der vaderlandsche sterrekunde; uiteen te zetten, door welke omstandigheden de zoo lang reeds bestaande belangstelling is opgewekt tot de tegenwoordige pogingen en wat tot dus ver tot bereiking van het doel verrigt werd; aan te geven, door welke redenen de ondergeteekenden bewogen zijn zich als commissie te constitueren en op welke wijze zij zich van hunne taak denken te kwijten.

Eerst in de laatste twintig jaren is de sterrekunde in ons Vaderland verrezen uit den slaap, waarin zij gedurende zoo langen tijd verzonken is geweest; een slaap, die slechts door weinige levensteekenen voor korten tijd werd afgebroken. Gelukkig voor den roem van ons Vaderland, thans wordt, ook in het buitenland, door de meest bevoegde beoordeelaars, van den toestand der sterrekundige wetenschap in Nederland met eerbied gesproken. Sinds de optreding van den Hoogleraar KAISER wordt het vroeger ongenoemde Observatorium te Leiden, schoon het kleinste en minst bedeelde van allen, onder de belangrijkste observatoriën van Europa gerekend. Dit heeft het te danken aan de werkzaamheden die er volbragt zijn, maar niet aan zijne inrigting. Integendeel, wanneer het telkens blijkt, dat de Leidsche waarnemingen huns gelijke niet hebben in naauwkeurigheid, kunnen de sterrekundigen nimmer de blijken hunner verwondering terughouden, omdat niemand zich in staat zou rekenen met zulke geringe hulpmiddelen tot bevordering der wetenschap iets belangrijks tot stand te brengen; omdat slechts enkelen zooveel liefde voor de wetenschap koesteren, dat zij in die mate tijd, gezondheid en levensgenot zouden willen opofferen om haar te bevorderen.

De roem van de Leidsche Sterrekundige school wordt alzoo verhoogd door de ongunstige omstandigheden en de onvoldoende hulpmiddelen, die aan de beoefenaars der wetenschap aldaar ten dienste staan.

Door deze zelfopofferende beoefening der wetenschap heeft de Hoogleraar aanspraak op de dankbaarheid der

natie en staat deze gereed zijnen geleerde het schoonste blijk van belangstelling te geven, dat hij wenschen kan. Niet hem alleen, ook de wetenschap, waarover hij gebied voert, wil zij vereeren. Zij wil den bloei der sterrekunde ook voor het vervolg verzekeren en niet langer toelaten, dat hij, die zich in Nederland aan de sterrekunde wijden wil, leven en gezondheid in de waagschaal stellen moet en een schat van tijd gebruiken, alleen om de gebrekigheid zijner hulpmiddelen onschadelijk te maken.

Het eenige, maar dan ook afdoende middel is reeds voor jaren door KAISER zelven aangegeven. Toen in 1858 aan de tot dus ver geheel onbruikbare sterrewacht eenige belangrijke verbeteringen waren aangebragt en een uitmuntend werktuig was aangeschaft, was KAISER voor het eerst met de noodige hulpmiddelen toegerust, om als practisch sterrekundige in het licht te treden. Toen sprak hij tot zijne leerlingen deze merkwaardige woorden: «Het is nu onze taak aan de verwachting te beantwoorden, die men billijk van ons koesteren kan. Maken wij nu een dankbaar gebruik van de belangrijke hulpmiddelen, die ons zijn aangeboden; betoonen wij door vlijt en oefening, dat wij het bezit van een volledig Observatorium niet onwaardig zouden wezen; dit zal de beste aanbeveling zijn, om het zoo spoedig mogelijk bij ons te zien verrijzen" (1).

(1) In zijne belangrijke openingsrede: het Observatorium te Leiden; 1858, pag. 28. Die verder de geschiedenis van het Leidsche Observatorium wil leeren kennen, zie zijn werk: «de Geschiedenis der Ontdekkingen van Planeten 1851," pag. 555--569.

Wij halen die woorden aan, om te doen zien, hoezeer hij altijd de verbeteringen, in 1858 aangebragt, als voorloopig heeft beschouwd. De laatste 16 jaren geven getuigenis, dat hij met die hulpmiddelen heeft gewoekerd. En het verslag der werkzaamheden, in het afgelopen jaar op de Sterrewacht verrigt, dat door hem aan de Koninklijke Akademie van Wetenschappen is ingediend, kan doen zien, dat hij zich niet alleen het bezit van een volledig Observatorium heeft waardig gemaakt, maar ook leerlingen gevormd, die in zijnen geest in de wetenschap werkzaam zijn. — De sterrekunde bloeit aan de Leidsche Akademie door KAISER en zijne school; maar hij zelf acht dien bloei niet verzekerd, zoo lang een wezenlijk Observatorium ontbreekt; de stichting hiervan is steeds door hem niet slechts als wenschelijk, maar als noodzakelijk beschouwd.

Toen bij de behandeling der laatste begrootingswetten in de Tweede Kamer der Staten-Generaal dit onderwerp ter sprake kwam, heeft de regering duidelijk te kennen gegeven, dat zij alleen dan tot de stichting eener nieuwe Sterrewacht te Leiden zou medewerken, wanneer daarvoor reeds belangrijke bijzondere fondsen voorhanden waren. De geheele vereischte som is ongeveer *f* 80000. Toen is het duidelijk geworden, dat ook in het Vaderland de naam van onzen sterrekundige in eere wordt gehouden en dat de belangstelling van het Nederlandsch publiek niet behoeft opgewekt, maar slechts verzameld te worden. Oogenblikkelijk hebben het Leidsche Studentenkorp en de Leidsche Hoogleeraren en Directeuren van wetenschappe-

lijke inrigtingen zich verbonden tot het bijdragen eener belangrijke som; de Directeuren van Teylers genootschap zijn dadelijk gevolgd; reeds hebben zich te Amsterdam, 's Hage, Leiden en Delft commissiën gevormd, bestaande uit de aanzienlijksten en vermogendsten, om de inschrijvingen aan te bevelen; soortgelijke commissiën vormen zich reeds te Arnhem, Leeuwarden, Dordrecht. Velen voeden de hoop, dat de geheele som uit de bijdragen der natie zal worden bijeengebragt. Zoo mogen wij hopen, dat de stichting werkelijk tot stand zal komen en wel onder de leiding van den man, die meer dan iemand met al de vereischten van zulk eene inrigting bekend is.

Al deze verschillende commissiën hebben zich in verbinding gesteld met den Heer J. BAKE, Hoogleeraar in de Letteren te Leiden, den man, die de eerste beslissende stappen voor de zaak gedaan heeft. Leiden kan alzoo voor als nog als het vereenigingspunt voor de verschillende commissiën gelden, totdat deze, gelijk het plan is, eene centrale commissie zullen hebben benoemd. Door den Hoogleeraar BAKE is de wensch en de verwachting te kennen gegeven, dat de Zee- en Landmagt niet zal achterblijven. De ondergeteekenden hebben gaarne en onverwijld zich bereid verklaard, de blijken der belangstelling te verzamelen; aanvankelijk hebben zij zich tot het Personeel der Koninklijke Akademie voor Zee- en Landmagt beperkt, maar wenden zich thans tot de vloot en het leger.

Zoo hunne wenschen vervuld worden, zal het Leger, door talrijke bijdragen, tot de stichting eener nieuwe Sterre-

wacht krachtdadig medewerken. Zij wenschen echter dat die medewerking der krijgsmagt niet alleen moge beschouwd worden als een blijk van belangstelling in vaderlandsehe wetenschap. Zij moge het bewijs geven, dat de krijgsmagt den band erkent, die haar aan de sterrekunde verbindt (1); zij moge gelden als eene betuiging van persoonlijke hoogachting aan den Hoogleeraar KAISER, die door zoo vele belangrijke werkzaamheden de Geodesie aan zich verplicht heeft, die door de sterrekundige plaatsbepaling in den Indischen Archipel het mogelijk gemaakt heeft, de afzonderlijke opnemingen tot een geheel te verbinden; zij moge tevens eene wijze zijn, om den wensch te uiten, dat ook zijne verdere pogingen voor ons Vaderland, onze zeevaart, onze koloniën, rijke vruchten zullen dragen.

De ondergeteekenden noodigen alzoo ieder Officier van

(1) Elders heeft men sterrekunde en krijgsmagt in zeer naauw verband met elkander gebragt: «De helpers van het grootte Observatorium op den Pulkowa bij St. Petersburg, bestaan grootendeels uit Officieren van Land- en Zeemagt, die derwaarts, voor een tijd, gezonden worden, om zich in de practische sterrekunde te oefenen, en die oefeningen tevens tot welzijn der wetenschap te doen medewerken.» (KAISER, *de sterrekundige plaatsbepaling in den Indischen Archipel*, pag. 28). In een verslag in 1849 aan Z. Exc. den Minister van Marine ingediend, heeft KAISER gezegd: «Waar elders, gelijk in Rusland, aan Officieren van zee- of landmagt belangrijke ondernemingen voor de geographie waren opgedragen, waren zij steeds, voor de taak die hun wachtte, aan een Observatorium, door een bevoegd sterrekundige, opgeleid.» (Ald., pag. 7.) Sinds is hem opgedragen de bedoelde plaatsbepaling voor te bereiden en haar verder zijne hulp te verleen. Op welke wijze hij van die taak zich gekweten heeft, leert het aangehaald werk.

het Leger, die zich met de hier uitgedrukte gevoelens vereenigt, uit, zich tot het leveren van eene door hem te bepalen geldelijke bijdrage te verbinden, en tevens hen ondergeteekenden te magtigen om in overeenstemming met de overige commissiën het geheele bedrag der gezamenlijke inschrijvingen der regering aan te bieden, ten einde daardoor een nieuw Observatorium te Leiden op te rigten, in overleg met en onder de leiding van Prof. KAISER.

BREDA, Mei 1854.

- A. E. ANDRÉ DE LA PORTE, *Kapitein-Ingenieur.*
 F. A. T. DELPRAT, *Kapitein der Artillerie.*
 F. A. A. GREGORY, *Luit. ter zee 1ste klasse.*
 J. VOS, *Luit. ter zee 1ste klasse.*
 J. A. VAN DE VELDE, *Luit. ter zee 2de klasse.*
 J. M. OBREEN, *Lector in de Wis- en Natuurk.*
 Dr. L. A. J. BURGERSDIJK, *Leeraar in de Wis- en Natuurk.*
-

Van Magerdijk.

OBSERVATORIUM TE LEIDEN.

Bij de algemeene toejuicing, die het plan, tot stichting van een observatorium te Leiden, ondervindt, wenden zich de ondergeteekenden tot de HH. Officiëren der Nederlandsche Marine, ten einde ook bij deze gelegenheid een blijk moge gegeven worden, hoezeer bij de zeemagt de wetenschap en de vaderlandsche roem in eere wordt gehouden.

Zij achten het onnoodig op het belangrijke dezer stichting opmerkzaam te maken; zij vertrouwen dat het voldoende zal wezen, met eenige weinige trekken te schetsen, welke de toestand is der vaderlandsche sterrekunde; uiteen te zetten, door welke omstandigheden de zoo lang reeds bestaande belangstelling is opgewekt tot de tegenwoordige pogingen en wat tot dus ver tot bereiking van het doel verrigt werd; aan te geven, door welke redenen de ondergeteekenden bewogen zijn zich als commissie te constitueren en op welke wijze zij zich van hunne taak denken te kwijten.

Eerst in de laatste twintig jaren is de sterrekunde in ons Vaderland verrezen uit den langen slaap, waarin zij gedurende zoo langen tijd verzonken is geweest; een slaap, die slechts door weinige levensteekenen voor korten tijd werd afgebroken. Gelukkig voor den roem van ons Vaderland, thans wordt, ook in het buitenland, door de meest bevoegde beoordeelaars, van den toestand der sterrekundige wetenschap in Nederland met eerbied gesproken. Sinds de optreding van den Hoogleeraar KAISER wordt het vroeger ongenoemde Observatorium te Leiden, schoon het kleinste en minst bedeelde van allen, onder de belangrijkste observatoriën van Europa gerekend. Dit heeft het te danken aan de werkzaamheden die er volbragt zijn, maar niet aan zijne inrigting. Integendeel, wanneer het telkens blijkt, dat de Leidsche waarnemingen huns gelijke niet hebben in naauwkeurigheid, kunnen de sterrekundigen nimmer de blijken hunner verwondering terughouden, omdat niemand zich in staat zou rekenen met zulke geringe hulpmiddelen tot bevordering der wetenschap iets belangrijks tot stand te brengen; omdat slechts enkelen zooveel liefde voor de wetenschap koesteren, dat zij in die mate tijd, gezondheid en levensgenot zouden willen opofferen om haar te bevorderen.

De roem van de Leidsche Sterrekundige school wordt alzoo verhoogd door de ongunstige omstandigheden en de onvoldoende hulpmiddelen, die aan de beoefenaars der wetenschap aldaar ten dienste staan.

Door deze zelfopofferende beoefening der wetenschap heeft de Hoogleeraar aanspraak op de dankbaarheid der

natie en staat deze gereed zijnen geleerde het schoonste blijk van belangstelling te geven, dat hij wenschen kan. Niet hem alleen, ook de wetenschap, waarover hij gebied voert, wil zij vereeren. Zij wil den bloei der sterrekunde ook voor het vervolg verzekeren en niet langer toelaten, dat hij, die zich in Nederland aan de sterrekunde wijden wil, leven en gezondheid in de waagschaal stellen moet en een schat van tijd gebruiken, alleen om de gebrekkigheid zijner hulpmiddelen onschadelijk te maken.

Het eenige, maar dan ook afdoende middel is reeds voor jaren door KAISER zelven aangegeven. Toen in 1858 aan de tot dus ver geheel onbruikbare sterrewacht eenige belangrijke verbeteringen waren aangebragt en een uitmuntend werktuig was aangeschaft, was KAISER voor het eerst met de noodige hulpmiddelen toegerust, om als practisch sterrekundige in het licht te treden. Toen sprak hij tot zijne leerlingen deze merkwaardige woorden: «Het is nu onze taak aan de verwachting te beantwoorden, die men billijk van ons koesteren kan. Maken wij nu een dankbaar gebruik van de belangrijke hulpmiddelen, die ons zijn aangeboden; betoonen wij door vlijt en oefening, dat wij het bezit van een volledig Observatorium niet onwaardig zouden wezen; dit zal de beste aanbeveling zijn, om het zoo spoedig mogelijk bij ons te zien verrijzen» (1).

(1) In zijne belangrijke openingsrede: het Observatorium te Leiden; 1858, pag. 28. Die verder de geschiedenis van het Leidsche Observatorium wil leeren kennen, zie zijn werk: «de Geschiedenis der Ontdekkingen van Planeten 1851», pag. 555—569.

Wij halen die woorden aan, om te doen zien, hoezeer hij altijd de verbeteringen, in 1858 aangebragt, als voorloopig heeft beschouwd. De laatste 16 jaren geven getuigenis, dat hij met die hulpmiddelen heeft gewoekerd. En het verslag der werkzaamheden, in het afgelopen jaar op de Sterrewacht verrigt, dat door hem aan de Koninklijke Akademie van Wetenschappen is ingediend, kan doen zien, dat niet hij alleen het bezit van een volledig Observatorium waardig is, maar ook leerlingen gevormd heeft, die in zijnen geest in de wetenschap werkzaam zijn. — De sterrekunde bloeit aan de Leidsche Akademie door KAISER en zijne school; maar hij zelf acht dien bloei niet verzekerd, zoo lang een wezenlijk Observatorium ontbreekt; de stichting hiervan is steeds door hem niet slechts als wenschelijk, maar als noodzakelijk beschouwd.

Toen bij de behandeling der laatste begrootingswetten in de Tweede Kamer der Staten-Generaal dit onderwerp ter sprake kwam, heeft de regering duidelijk te kennen gegeven, dat zij alleen dan tot de stichting eener nieuwe Sterrewacht te Leiden zou medewerken, wanneer daarvoor reeds belangrijke bijzondere fondsen voorhanden waren. De geheele vereischte som is ongeveer *f* 80000. Toen is het duidelijk geworden, dat ook in het Vaderland de naam van onzen sterrekundige in eere wordt gehouden en dat de belangstelling van het Nederlandsch publiek niet behoeft opgewekt, maar slechts verzameld te worden. Oogenblikkelijk hebben het Leidsche Studentenkorps en de Leidsche Hoogleraren en Directeuren van wetenschappe-

lijke inrigtingen zich verbonden tot het bijdragen eener belangrijke som ; de Directeuren van Teylers genootschap zijn dadelijk gevolgd ; reeds hebben zich te Amsterdam , 's Hage , Leiden en Delft commissiën gevormd , bestaande uit de aanzienlijksten en vermogendsten , om de inschrijvingen aan te bevelen ; soortgelijke commissiën vormen zich reeds te Arnhem , Leeuwarden , Dordrecht . Velen voeden de hoop , dat de geheele som uit de bijdragen der natie zal worden bijeengebragt . Zoo mogen wij hopen , dat de stichting werkelijk tot stand zal komen en wel onder de leiding van den man , die meer dan iemand met al de vereischten van zulk eene inrigting bekend is .

Al deze verschillende commissiën hebben zich in verbinding gesteld met den Heer J. BAKE , Hoogleeraar in de Letteren te Leiden , den man , die de eerste beslissende stappen voor de zaak gedaan heeft . Leiden kan alzoo voor als nog als het vereenigingspunt voor de verschillende commissiën gelden , totdat deze , gelijk het plan is , eene centrale commissie zullen hebben benoemd . Door den Hoogleeraar BAKE is de wensch en de verwachting te kennen gegeven , dat de Zee- en Landmagt niet zal achterblijven . De ondergeteekenden hebben gaarne en onverwijld zich bereid verklaard , de blijken der belangstelling te verzamelen ; aanvankelijk hebben zij zich tot het Personeel der Koninklijke Akademie voor Zee- en Landmagt beperkt , maar wenden zich thans tot de vloot en het leger .

Zoo hunne wenschen vervuld worden , zal de Marine , door talrijke bijdragen tot de stichting eener nieuwe Sterre-

wacht krachtdadig medewerken. Zij wenschen echter dat die medewerking der Marine niet alleen moge beschouwd worden als een blijk van belangstelling in vaderlandsche wetenschap. Zij moge het bewijs geven, dat de Marine zich naauw aan de sterrekunde verbonden rekent (1); zij moge gelden als eene betuiging van persoonlijke hoogachting aan den Hoogleeraar KAISER, die door zoovele, voor hem zelve belangelooze, voor de zeevaartkunde belangrijke werkzaamheden de Marine aan zich verplicht heeft; het moge tevens de inkleeding zijn van het verzoek, dat hij ook voortaan de belangen der zeevaartkunde in het oog zal houden (2).

De ondergeteekenden noodigen alzoo ieder zee-officier, die zich met de hier uitgedrukte gevoelens vereenigt, uit, zich tot het leveren van eene door hem te bepalen geldelijke bijdrage te verbinden, en tevens hen ondergeteekenden te magtigen om in overeenstemming met de overige commissiën het geheele bedrag der gezamenlijke

(1) In andere landen is de band naauwer toegehaald: het Observatorium te Greenwich is aan de Marine verbonden, dat te Washington, 't welk door den Luit. ter zee M. F. MAURY bestuurd wordt, eveneens; de Sterrewachten aan de Kaap, op St. Helena, te Bombay, Madras, Calcutta zijn allen «tot nut en ten dienste der zeevaart» opgericht. (KAISER'S *Geschiedenis der Ontdekkingen van Planeten.*)

(2) Zijn ontworpen (maar nog niet in alle opzigten voltooiden, in geen geval reeds verkrijgbaren) Prismacirkel doet ons hopen, dat de Nederlandsche Marine eens uit zijne handen een oorspronkelijk Nederlandsch zeevaartkundig werktuig zal ontvangen, dat bij het gebruik al de diensten van het sextant zal kunnen bewijzen en zóó zal zijn ingerigt, dat de waarnemingen geheel kunnen bevrijd worden van fouten, uit de onvolkomenheden van het instrument voortvloeiende.

inschrijvingen der regering aan te bieden, ten einde daardoor een nieuw Observatorium te Leiden op te rigten, in overleg met en onder de leiding van Prof. KAISER.

BREDA, Mei 1854.

- F. A. A. GREGORY, *Luit. ter zee 1ste klasse.*
J. VOS, *Luit. ter zee 1ste klasse.*
J. A. VAN DE VELDE, *Luit. ter zee 2de klasse.*
A. E. ANDRÉ DE LA PORTE, *Kapitein-Ingenieur.*
F. A. T. DELPRAT, *Kapitein der Artillerie.*
J. M. OBREEN, *Lector in de Wis- en Natuurk.*
Dr. L. A. J. BURGERSDIJK, *Leeraar in de Wis- en Natuurk.*
-

Stromoclet voor de Kaagse-straat te Leiden
Provinciale Gemeente van Middelburgsche Stad - Land
Woensd. 17 January 1855 n° 7

De woorden door de Heeren GEVERS VAN ENDEGEEST, BOSSCHA en LOTSY in December jl. in de Vergadering der Staten-Generaal gesproken, over de noodzakelijkheid der stichting van een nieuw Sterrekundig Observatorium te *Leiden*, hebben weerklank gevonden in geheel Nederland. Ieder toch, die eenig belang stelt in de beoefening van wetenschappen, weet, dat die der Sterrekunde veelzijdig nut aanbrengt, en voor eene zeevarende natie *onmisbaar* is. — De Leidsche Universiteit heeft aan het hoofd harer Astronomische school een' man, die buiten het vaderland, — ook wegens zijne zeldzame bekwaamheid tot eene populaire behandeling der wetenschap, — beroemd, Nederland tot eer verstrekt; wiens werken over de Sterrekunde in meer dan ééne vreemde taal zijn overgebracht, en die door de uitgave van zijn uitstekend werk *de Sterrenhemel*, de Astronomie tot eene wetenschap voor *allen* gemaakt heeft.

Wanneer men den gebrekkigen en onvolledigen staat nagaat van de middelen, waarvan zich Prof. KAISER tot hier toe heeft moeten bedienen voor zijne belangrijke waarnemingen, dan, inderdaad, moet men de liefde voor de wetenschap en den onvermoeiden ijver van dien uitstekenden geleerde bewonderen, wien geene opofferingen te veel waren, en die zelfs zijne gezondheid niet ontzag tot het doen zijner nasporingen en het bereiken van zijn edel doel. Dit kon, dit mogt zoo niet blijven. —

Toen de Hooge Regering, na de bovengemelde opmerkingen in de Tweede en Eerste Kamer der Staten-Generaal, verklaarde, dat zij de dringende behoefte aan eene Sterrenwacht, overeenkomstig de vorderingen van den tijd en van de wetenschap, erkende; doch geene genoegzame aanleiding kon vinden, om de daartoe benoodigde uitgave, geraamd op $\pm$ f 80.000 uit 's rijks middelen te doen, gaven de studenten van Leiden's Hoogeschool onmiddellijk het loffelijk voorbeeld om eenige gelden bijeen te brengen, ten einde die der Regering aan te bieden als eene bijdrage tot het oprigten van eene voldoende Sterrenwacht te Leiden, in overleg met, en onder opzigt van Prof. KAISER. Dit voorbeeld werd door de Hoogleeraren van Leiden gevolgd, en weldra vormden zich ook in andere steden van ons vaderland commissien tot het bijeenbrengen van gelden voor het gemelde doel.

Van verschillende kanten werd de wensch geuit, dat ook Arnhem, waar zoo velen zich krachtig laten gelegen leggen aan de bevordering der wetenschappen, niet achter zou blijven in het ondersteunen dezer poging. Naar bekomen aanleiding heeft het Natuurkundig Genootschap *Tot nut en vergenoegen* alhier zich deze zaak aangetrokken en de ondergeteekenden gemagtigd, alle voorstanders van verlichting en beschaving uit te noodigen, door eene geldelijke bijdrage de vestiging van een Sterrekundig Observatorium te Leiden te helpen bevorderen. — Zij nemen de vrijheid U daartoe nevensgaand billet van intekening aan te bieden, dat zij 8 dagen na de ontvangst zullen terug vragen, terwijl het bedrag der ingeschreven gelden vóór primo Junij zal opgehaald worden, om dit, met de namen der inschrijvers, te zenden aan den Hoogleeraar BAKE te Leiden, die zich wel heeft willen belasten met de aanbieding der bijeengebragte gelden aan de Hooge Regering. — Zij houden zich overtuigd van uwe bereidwilligheid om mede te werken, dat het Sterrekundig Observatorium te Leiden een monument worde van Nederlands belangstelling in de beoefening der astronomische wetenschap.

*Gecommitteerden door het Natuurkundig Genootschap
TOT NUT EN VERGENOEGEN ter bevordering van
de stichting der Leidsche Sterrenwacht.*

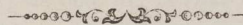
ARNHEM, 25 April 1854.

UIT HET BESTUUR: G. K. TIMMER.

H. J. VELDWIJK,
UIT DE LEDEN: DR. J. W. ELINK STERK.

STERRENWACHT TE LEIDEN.

De Ondergeteekende verbindt zich, naar aanleiding van de Circulaire van de Commissie ter bevordering van de stichting der Leidsche Sterrenwacht in dato 25 April 1854, tot eene bijdrage van *f*

ARNHEM, April 1854.

N.B. *Dit Biljet zal na acht dagen worden terug gehaald.*

AMSTERDAM, November 1854.

Het zal U niet onbekend zijn, M. H. dat in den loop dezes jaars in onderscheidene plaatsen van het Vaderland Commissiën zich hebben gevormd, met het doel om gelden bijeen te zamelen, welke der Regering zouden worden aangeboden, onder voorwaarde, dat deze de vestiging van eene nieuwe **STERREWACHT** te *Leiden* onderneme.

Het hoog belang van het bezit eener Sterrewacht, waar onder leiding van den hoogstverdienstlijken en ijvervollen Sterrekundige, den Hoogleeraar KAISER, niet alleen in de theoretische, maar ook in de practische, Sterrekunde onderwijs moge gegeven en kweekelingen gevormd kunnen worden, die, in de beoefening der Sterrekunde en in die harer toepassing, aan de wetenschap in het algemeen, en aan de belangen van het Vaderland in het bijzonder hoogstschatbare diensten bewijzen kunnen, zal niet ligtelijk worden ontkend. Daarbij behoeft het nauwelijks herinnerd te worden, dat hier noch een persoonlijke wensch, noch een plaatselijk belang op den voorgrond staat. De eer van Nederland vordert, dat ook hier, zoo als bij alle andere beschaafde volken, de gelegenheid besta tot opbouw en uitbreiding van eene der edelste wetenschappen; het welbegrepen belang eener natie, die daarop prijs stelt, vordert, dat zij, een man als KAISER bezittende, de onwaardeerbare gelegenheid daartoe niet late verloren gaan. Maar dat van zulke belangstelling blijke is noodig, ten einde der Regering te gemoet te komen in het tot stand brengen van eene nieuwe en voldoende Sterrewacht te *Leiden*.

Het is daarom wenschelijk, dat niet alleen van eenige weinige plaatsen blijken van belangstelling uitgaan, maar dat op meerdere plaatsen en in onderscheidene streken des Vaderlands belangstellende personen zich vereenigen tot het vormen van Commissiën, en tot bijeenzameling van gelden voor het aanbod aan de Regering te doen. Door zulk een aanbod toch van geldelijke bijdragen zullen de ingezetenen ten krachtigste van hunne belangstelling doen blijken.

De Centrale Commissie, uit afgevaardigden der onderscheidene reeds bestaande Commissiën zamengesteld, roept tot bereiking van het voorgestelde doel Uwe medewerking in en

meent daarop rekening te mogen maken, nithoofde van Uwe belangstelling en van Uwe werkzaamheden in die wetenschappen en harer toepassing, welke met de beoefening van de Sterrekunde in een onmiskenbaar verband staan. Zij wendt zich dus met een vol vertrouwen op Uwe bereidwilligheid tot U, M. H. met het verzoek, dat Gij de bereiking van het voorgestelde doel met alle dienstige middelen wilt bevorderen, dat Gij zelve het vormen van eene Commissie in de plaats Uwer vestiging wilt op U nemen, of de vorming van zulk eene Commissie aldaar voorbereiden en ondersteunen, voor de bijeenzameling van gelden in den voorzgeden zin tot het voorgestelde doel doen zorg dragen, en eindelijk een Lid dier Commissie doen afvaardigen tot de Centrale Commissie, om met deze al datgene te beramen en, na overleg, tot uitvoering te brengen, wat zou kunnen strekken, om aan de Hooge Regering een blijk van nationaal gevoelde behoefte en van nationalen wensch te geven, waardoor de vestiging van eene nieuwe en voldoende Sterrewacht te Leiden worde bevorderd.

DE CENTRALE COMMISSIE VOORMELD.

J. BAKE,

Voorzitter.

J. J. TEDING VAN BERKHOUT,

Secretaris.

De ondergeteekenden, volgens besluit der Vergadering van het Natuurkundig Genootschap Tot nut en vergenoegen van den 4den April jl. benoemd, om de oprigting van een STERREKUNDIG OBSERVATORIUM te *Leiden* te bevorderen, hebben de eer U hierbij een Exemplaar van de daartoe dienende circulaire met billet van inschrijving te zenden. Zij voegen er een tweede Exemplaar bij, met beleefd verzoek, om daarvan gebruik te maken bij hen, die U als voorstanders van verlichting en beschaving, bekend zijn. Mogt Gij tot dat einde meerdere Exemplaren verlangen, gelief die dan bij een' der ondergeteekenden aan te vragen.

Zij houden zich overtuigd, dat Gij den wensch der vergadering, betreffende de oprigting van genoemd Observatorium, met allen ijver zult bevorderen.

Arnhem, 28 April 1854.

G. K. TIMMER.
H. J. VELDWIJK.
J. W. ELINK STERK.

Aan den Heer

Lid van het Natuurkundig Genootschap: Tot nut en vergenoegen,

ARNHEM.

De swaarm tegen de zeeside en sterrennacht.

De waarnemingen.

Het zwaarm

Het sterren

Het tegten en de onmogelijkheid om in den winter
te de warmste behoudende te veroveren.

De geroezige - raamen der bevolkingen.

Het geroez van plankton of de plattieren van het water.

De kwaliteit en de verscheidenheid van den weg.

De overrijheid.

Het Observatorium

Het zwaarmvallen van de zwaarm met de zwaarm
sinaas - draasvallen.

Het mechanisme der toeren van den grooten
toeren.

De recht andere van de zwaarm van de meridianaal-zwaarm.

De klappen in de kleine meridianaal-zwaarm.

De spitsen of de toeren.

Het zwaarm.

Het sterren.

Het overgegaan der zwaarm in het toeren.

De spanjebellen der zwaarm.

Het geroez van het toeren onder de observatie-zwaarm.

Het te groot geroez van toeren in klappen, waar
door het mechanisme spanning ontbreekt zal
worden.

Bestuur van Logis de nieuwe sterrenwacht.

De voorlezingen

Het zwaarte

Het stinkende

Het toegenomen en de arrangementen van de
der winter de Ransers te verspreiden

De getuigenis-voorwerpen der Ransers

Het gewicht van planken op ^{de} planken en
de planken van planken

De kwaliteit en constructie van een weg

De omgeving

Het observatorium

Het observatorium van de Ransers met de
Meridianen - draaierde

Het mechanisme der locaties van de
groote toren

De recht onder den vloer der Meri-
dianen - Zaal

De klappen in de kleine Meridianen
Ransers

De spitsen op de toren

Het zwaarte

Het stinkende

Het arrangement der Ransers en het

toekomen

De spitsen der Ransers

Het gewicht van planken op de observato-
rie - Zaal

Het te groot gewicht van toren en klappen
naar dat het mechanisme spreekend worden
zal worden.

Ordnung 16 nar 2 tykkor Foss
1 Arvids 16 Karogjen
1 Pål Karogjen
1 Pål. v. 16. 2 de laart

Beide warm tegen de wind

Het zwakken

Het stinken

De onnagelykheid om in den winter
Teg de kamers warm te houden.

De ellendige weg.

De onvrijheid

Het geveel van jalouzie op het plaats

De gevangenis van het boskarniel.

11000 van 90 binders

00
05
16
245
16
41
45
12
23
34

15 st. }
 15 van 5 binders
 16 binders

Bewaaren tegen de inwendige stroom

Het zamenvalten van de Meristhische
klappen met zamen

Het aantouwen van de Meristhische
zakt voor de met met
met de klappen was gemaakt
waardoor dit zacht goed kan
worden

Het nie inwendigen ruimten in
de stroom pitaven.

Het met de klappen in stroom
van met waardoor de stroom
waardoor de stroom de stroom
to met.

De spitse klappen met inwendigen
boven de stroom

Het mechanisme der stroom.

De toegang tot de groote stroom in
de stroom bestaande in de
met van de stroom te bestaan.

Het geest der stroom waardoor de stroom
te bestaan zullen geen.

Te winnig gevoelde bestaan onder de
observatie - zool

Het spitse taak van de stroom
onder de groote stroom

De steek spaan van de stroom
de veel te groot van de stroom